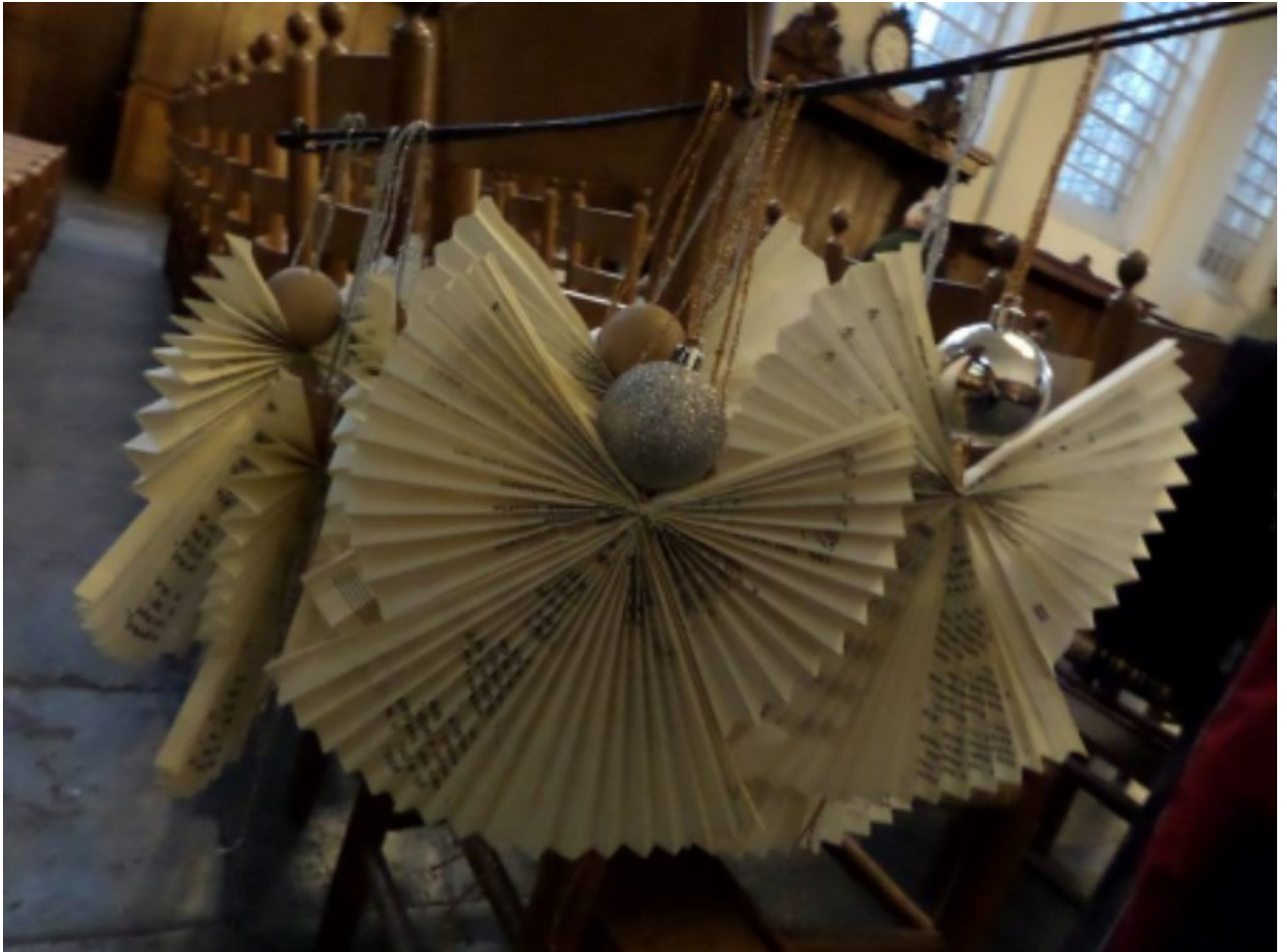

Luther Heraut

Maandblad van de
Evangelisch-Lutherse gemeente
te 's-Gravenhage

138e jaargang
no. 12
December 2023

In afwachting van...

De komende weken is het Advent. We wachten tot de tijd daar is. We wachten samen met de kinderen van de kinderkerk, die zich voorbereiden onder het motto 'Hoe laat is het?'. En we wachten samen met de engelen, die hier nog samenscholen, maar zich in de komende tijd zullen ophouden in onze kerstboom. Een verwachtingsvolle tijd gewenst!

Beste Mensen

Pag. 2

*Toelichting bij de
liturgie*

Pag. 6

*Festival of
Lessons & Carols*

Pag. 1.

Kerstmusical

Pag. 11

Evangelisch-Lutherse Gemeente

Lutherse Burgwal 7-9, 2512 CB Den Haag
www.luthersdenhaag.nl

Tel: 070-363 66 10
e-mail: elgdenhaag@gmail.com

Inhoudsopgave

Pastoralia	2
Uit de gemeente	3
Rondom de zondag	5
Door de week heen	7
In de stad en verder...	9
Young Info	11
Overzicht diensten	12

Pastoralia

Beste mensen,

Aan het einde van oktober stonden wij op verschillende manieren stil bij de herdenking van de Kerkhervorming. Op zondag 29 oktober was in de ochtend een prachtige cantatedienst waarin onze cantorij, onder leiding van Monique Schendelaar-de Graaf de cantate 'Der Herr' ist mit dir' uitvoerde, samen met enkele extra musici uit ons midden. Het was een feestelijke dienst, mogelijk gemaakt door een subsidie van BILT. Die middag bracht Thomas de Bres (een zeer reformatorische naam, zij het uit calvinistische hoek) samen met een cellist een zeer goed bezochte en boeiende voorstelling over Johann Sebastian Bach en zijn band met Luther. Op 31 oktober, de eigenlijke gedenkdag, vierden we een vesper, bekeken we een Reformatie-postzegeltonoonstelling (een mooi nieuw scrabblewoord...) die was samengesteld door ons gemeentelid Jaap Heins en luisterden we, onder het genot van een heerlijke, door koster Henk Baaima bereide pompoensoep, naar de verhalen van Mirthe Mulders en Mascha de Haan, die met de Lutheran Summer School naar Krakau waren gereisd als voorbereiding op de assemblée van de LWF aldaar. Op 9 november ging Barbara Zwaan op uitnodiging van LUX en onze lutherse gemeente in gesprek over de kracht van geweldloze communicatie in een gepolariseerde samenleving. Helaas kon de avond met advocaat Richard Korving, gepland op 22 november, bij gebrek aan opgaves niet doorgaan. Bijzonder was dat stagiaire/vicaris Judith van den Heuvel in de kerkdienst van 12 november de preek hield. Na de dienst was er een goede nabespreking, waarvoor veel belangstelling was. Heel bemoedigend dat ook in deze tijd nog jonge mensen theologie willen studeren met het oog op het predikantsambt. De Jour op 15 november was weer een fijne bijeenkomst voor senioren die het gesprek zoeken. Op 19 november was de ouderendienst met viering van het Heilig Avondmaal en een persoonlijke zegen. Omdat de Lutherse Kerk verhuurd was, werd uitgeweken naar de Lukaskerk. De immigrantengemeente die de kerk op zondagmiddagen huurt, was bereid die dag haar dienst in de avond te houden. Wat een goed nabuurschap! Tenslotte was op 26 november Eeuwigheidszondag, op de zondag die ook Christus Koning wordt genoemd. Voor het noemen van de namen en het aansteken werd een andere vorm gekozen, die in januari, tijdens de gemeentevergadering, zal worden geëvalueerd.

En dan kijken we nu vooruit naar Advent en Kerst. Op 1 december 2023 zullen Hans en Maria Eggel-Heinig hun vijftigjarig huwelijk vieren. Op 10 december zullen zij in onze kerkdienst opnieuw een zegen ontvangen over deze verheugend lange verbintenis van liefde en trouw. Omdat het zondag 3 december niet lukt, kozen wij voor deze tweede zondag van Advent. Laten we het feest met hen en hun familie meevieren!

In de kinderkerkbijeenkomsten en tijdens het moment met de kinderen in de kerkdienst gaat het tijdens Advent en in de kinderkerstviering (met de musical 'De kleine Klok') op 24 december om het thema 'tijd'. Samen met de kinderen kijken we uit naar de komst van Jezus onder het motto 'Hoe laat is het?' En zo wordt het de hoogste tijd voor Kerstmis! U vindt de diensten verderop in de Luther Heraut.

Omdat vierde Advent en Kerstavond op dezelfde dag vallen, is voor de ochtendviering gekozen voor de orde van dienst van de Metten, een ochtendgebed, waarin slechts kort gepreikt zal worden. De cantorij zal aan de Kerstochtend viering meewerken, maar ook op Kerstavond zal het uiteraard niet aan mooie muziek ontbreken. Organist Chris de Graaf en Monique Schendelaar-de Graaf hebben op die avond een bijzondere muzikale verrassing. En in beide diensten zal uiteraard ook veel gemeentezang te genieten zijn. Het moet immers duidelijk worden dat God in Jezus Christus als mens onder ons is komen wonen en ons nabij is in alle wereldnood en persoonlijke bekommernissen. Laten we het Kerstfeest vieren in het geloof dat spreekt uit stelling nr. 62 van de 95 stellingen die Maarten Luther in 1517 uitbracht:

"De ware schat der Kerk is het heilig Evangelie van de heerlijkheid en de genade van God."

Meer heeft het geloof niet nodig. Dat het ons mag sterken en bewaren in deze ontzinde wereld.

*Mede namens de kerkenraad en collega
ds. Jannet van der Spek
wens ik u een gezegend Kerstfeest toe,
ds. Erwin de Fouw*

DE LUTHER HERAUT voor januari/februari 2024 verschijnt op **zaterdag 13 januari 2024**. Kopijsluiting: **vrijdag 5 januari 2024**. Inleveren kopij: digitaal via **lutherheraut@gmail.com** of via het adres van de kerk (*onder vermelding van kopij LH*). *Bij digitale verzending ontvangt u altijd een ontvangstbevestiging. Zo niet, neemt u dan contact op met Mascha de Haan (06-14853009).*

In memoriam Beatrix Sapioper-Bukorpioper
Beatrix werd geboren op 31 januari 1961 in Biak, toen nog behorend tot het Koninkrijk der Nederlanden. Ze kreeg de naam van de kroonprinses op wier verjaardag ze geboren was. *Beatrix, zij die gelukkig maakt.* Als tiener was ze al aan het zorgen in het gezin van haar oudste zus Corrie. De echtgenoot van Corrie belandde in de gevangenis vanwege zijn inzet voor de Papoea-cultuur en werd uiteindelijk vermoord. Beatrix vluchtte mee met het gezin van haar zus en tijdens de tocht van Jayapura naar Vanimo kwam ze Simon Petrus Sapioper tegen, die ook op de vlucht was. Het was liefde op het eerste gezicht en deze liefde hield een leven lang stand. Beatrix had met zus Corrie en haar gezin naar Nederland kunnen gaan, maar ze koos er voor om met Simon in het vluchtelingenkamp in Vanimo te blijven. Ze zetten daar samen allerlei activiteiten voor jongeren op en organiseerden de zondagsschool van de Lutherse Kerk. In Vanimo werd dochter Sophia geboren. In 1991 konden Simon en Beatrix een verblijfsvergunning in Nederland krijgen na een brief aan naamgenoot en koningin Beatrix. Het was moeilijk om hun leven in Vanimo achter zich te laten, maar ze hoopten in Nederland meer voor West-Papoea te kunnen betekenen. Het gezin vestigde zich in Den Haag en sloot zich aan bij de lutherse gemeente. Een groot verdriet was dat dochter Sarah twee dagen na haar geboorte overleed, maar daarna werden Jozua, Josephine en Stefanus geboren. Beatrix en Simon hebben veel meegemaakt samen met hun gezin. Beatrix heeft Simon altijd gesteund in zijn activiteiten voor de vereniging NPV'95 WNG (Nationaal Papoea vereniging '95 West Nieuw Guinea), was gastvrij voor velen, stond achter haar kinderen wat de buitenwereld ook zei. Ze werkte met veel vreugde bij de thuiszorg. Op donderdagavond 26 oktober werd ze in het bijzijn van haar zonen getroffen door een slagaderlijke bloeding. Ze werd met spoed naar het LUMC vervoerd, maar alle inspanningen van de artsen mochten niet baten. Op vrijdagmiddag 27 oktober is ze overleden. Een groot en nog altijd niet te bevatten verlies. Op maandag 6 november hebben we met een grote groep mensen afscheid van Beatrix genomen. We lazen Romeinen 12:9-21. Laat je niet overwinnen door het kwade, maar overwin het kwade door het goede. Een tekst die Beatrix op het lijf geschreven was. Haar hele leven leefde ze dicht bij God wat haar veel kracht gaf. Onze gebeden zijn bij Simon, de kinderen en allen die van haar gehouden hebben.

Ds. Jannet van der Spek

In memoriam Tineke de Klerk- de Kluis

Tineke werd in 1931 geboren op Walcheren waar haar vader predikant was. Tijdens de oorlog was ze in Rotterdam. Haar vader ging in 1943 uit roeping vrijwillig naar Duitsland om pastor te kunnen zijn in een krijgsgevangenenkamp, wat voor de rest van het gezin veel zorg met zich meebracht. Na de middelbare school ging Tineke als au-pair naar Londen. Later deed ze een opleiding voor maatschappelijk werk en werkte ze in Utrecht bij verschillende bedrijven als bedrijfsmaatschappelijk werkster. Op een studentenfeest ontmoette ze Harold de Klerk. Ze trouwden en kregen twee zonen. Tineke was hervormd en Harold was Luthers. Trouw bezochten ze samen om en om de vieringen in de Kloosterkerk en de lutherse

gemeente. In de jaren tachtig pakte ze haar beroep weer op. Tineke bleef tot op hoge leeftijd gezond en tot het einde betrokken op de wereld en allen die haar lief waren. In de dankdienst voor haar leven in de Kloosterkerk stond de liefde centraal. *Vertrouw de liefde.* Dankbaarheid overheerst voor een lang leven samen, maar het gemis zal groot zijn. Onze gebeden zijn bij Harold, de kinderen en allen die Tineke zullen missen.

Ds. Jannet van der Spek

Uit de gemeente

De kerkenraad vergaderde

In de novembervergadering stelt de kerkenraad het beleggingsstatuut van Kerkrentmeesters vast en de begroting 2024 van de Diaconie.

De kerkenraad neemt ruim de tijd om het wel en wee van onze gemeenteleden te bespreken.

De Commissie Liturgie & Kerkmuziek heeft een boekje uitgebracht: 'De eredienst een gang door de liturgie'. Een korte toelichting bij de liturgie van de eredienst, uitgaande van de lutherse traditie. Zie elders in deze Luther Heraut het stukje van Mascha de Haan.

Deurdienst Boekhorststraat: er zijn momenteel geen mensen die alleen via de Boekhorststraat de kerkzaal kunnen bereiken. De deur wordt vooral gebruikt door mensen die op de enkele parkeerplekken staan en via de Boekhorststraat sneller binnen zijn. De kerkenraad besluit per 3 december de deurdienst aan de Boekhorststraat te laten vervallen. Mocht u toch de noodzaak zien om via de Boekhorststraat de kerkzaal in te kunnen, dan kunt u dit altijd tevoren bij de koster melden.

Loes Klijn, secretaris

Aan- en aftredende kerkenraadsleden

Aan beurt van aftreden is Loes Klijn. Loes heeft aangegeven nog een periode te willen aanblijven als secretaris. De kerkenraad behoeft aan uitbreiding van de colleges. Deze oproep heeft al eerder in de Luther Heraut gestaan, maar wilt u nog eens bij uzelf te rade gaan? U kunt altijd een van de kerkenraadsleden benaderen voor meer informatie.

Loes Klijn, secretaris

Verhuizing, verblijf in ziekenhuis, ziekte of overlijden? Geef het door!

Predikanten en kerkenraadsleden weten niet altijd van ziekte of zorgen, maar willen graag meeleven. Wij zouden graag via het Teken van Leven met elkaar ons wel en wee delen (uiteraard na overleg met u). Daarnaast krijgen wij helaas niet vanzelfsprekend door wanneer gemeenteleden verhuizen, in het ziekenhuis terecht komen of komen te overlijden. Wilt u ons zelf deze berichten doorgeven?

Dit kan via de mail (elkdenhaag@gmail.com) of via ds. Jannet van der Spek en ds. Erwin de Fouw (met name bij ziekenhuisverblijf of overlijden).

Uit de Diaconie

Het is begin december als deze Luther Heraut verschijnt. In de Diaconie zijn wij bezig met de voorbereidingen van de kerstgroet aan de ouderen in onze gemeente, we werken aan een mooie groet. We snellen naar Kerst en ook al duurt het nog weken, het schiet al hard op en misschien heeft u zelfs al de eerste advent gevierd, het begin van de voorbereiding en bezinning op het geboortefeest van Jezus, onze Heer, maar ook de beroemdste dakloze, geboren in een stal. Bezinning, want Jezus bracht het koninkrijk der hemelen heel dicht bij ons! Vlak na de verkiezing is het dat ik dit schrijf. Duizenden mensen zijn doodsbang, geschrokken. Zijn we nog wel veilig hier, mogen we nog wel blijven. Ontzettend onzekere tijden voor velen! Wat dit voor de kerk gaat betekenen is (nog) niet te overzien. Wat er op de Diaconie afkomt, weten we niet. Het prachtige moment van Timmermans met zijn uitspraak: "Houdt elkaar vast en zeg tegen de anderen, we laten je niet vallen, je hoort erbij." Misschien het begin van een nieuwe beweging! Een lichtpuntje is ook het staakt-het-vuren in Israël/de Gazastrook en dat er gegijzelden zijn vrijgelaten en dat er hulpgoederen de Gazastrook in worden gebracht. Gelukkig staan we er niet alleen voor, Jezus staat naast ons. Zo dichtbij heeft Jezus het koninkrijk der hemelen gebracht, slechts een stap van onze naasten vandaan en daarom kunnen we toch het kerstfeest vieren, ons verheugen en blij zijn. Een feest dat wij u allen toewensen.

*Vanuit en namens de Diaconie
een fijn en bezonnen kerstfeest toegewenst.
Hartelijke groet,
Gerard van der Laan*

Van de ouderlingen

Elke oudervergadering blikken we terug op eerdere activiteiten. Wanneer is zo'n activiteit nu geslaagd? Als we die vraag na afloop aan onszelf stellen, zijn we geneigd om naar de bezoekersaantallen te kijken. Als er weinig mensen zijn gekomen, denken we al snel dat het niet gegaan is zoals we van te voren hadden gehoopt. Terwijl, als we onszelf van te voren dezelfde vraag stellen, hebben we een andere maatstaf. Dan vinden we het belangrijk dat mensen bewogen worden door het samenzijn, de woorden of de bezigheden.

Een Lutherse kerk te zijn anno 2023 betekent simpelweg een krimpende kerk te zijn. Daar moeten de vrijwilligers weer nieuwe energie krijgen van wat anders dan een volle kerk. En natuurlijk is het logisch dat we elke keer een beetje schrikken en verdrietig worden als we weer wat minder mensen zien zitten. Alleen als we onszelf de vraag blijven stellen, waarom doen we dit, krijgen we de energie om weer een volgende activiteit te organiseren. Want dat moment van verbondenheid, van een gemeenschap mogen zijn, geeft ons de energie om weer naar een volgend moment te kijken. En ja, voor dat gevoel hebben we u natuurlijk nodig. En we hopen dat u dat gevoel herkent op zulke momenten. Voor nu wensen we u een gezegende adventstijd toe.

Mirthe Mulders

Contactadressen

Kosterij: Lutherse Burgwal 7
Koster: Henk Baaima 070-3636610,
kosterij@luthersdenhaag.nl

De kerkenraad

Voorzitter: Mascha de Haan, tel. 06-14853009
Secretaris: Loes Klijn, tel. 06-40630184
elgdenhaag@gmail.com
Ouderlingen: Mascha de Haan, Mirthe Mulders
Kerkrentmeesters: Helena Axler, Jolly Valstar-Vos, Ewald Grund
Diaconie: Apilena Sapioper, Nicolette Faber-Wittenberg, Gerard van der Laan

Predikanten

Ds. Jannet van der Spek, tel. 070-4062077
of 06-41728662, jmtvdspek@hetnet.nl
Ds. Erwin de Fouw, tel. 06-20775145,
erwindefouw@telfort.nl

Organist en cantor

Sander van den Houten, organist: 06-25333652,
sandervdhouten@hotmail.com
Monique Schendelaar-de Graaf, cantor:
06-40306231, myschendelaar@gmail.com

Vertrouwenspersonen

Marijke Mootz, 070-3181610
vertrouwensvrouw@pkn-denhaag.nl
Pieter Vos, 070-3181690
vertrouwensman@pkn-denhaag.nl

Swaenesteyn en Swaenehove

Saffier, de organisatie die de verzorgingshuizen van voormalige lutherse signatuur beheert, heeft als geestelijk verzorger Barbara Heckel voor WoonZorgPark en Swaenehove (Heiloostraat 296, 2547 KX Den Haag, 070-3084830). In WoonZorgPark Swaenesteyn (Nieuwendamlaan 1, 2547 JG Den Haag, 070-4487000) is Loes de Jong als geestelijk verzorger werkzaam.

Seniorenbijeenkomst

Els Pellen, tel. 06-50434300 en
Joke Momberg, tel. 06-22750242

Stichting Cultuur en Muziek in de Lutherse Kerk

scmlk070@gmail.com

Orgelcommissie

Contactpersoon: Nico van Stokrom

Kerkkoor Maarten Luther

secretaris: Tanya Gelsema, gelsema@gmail.com
Elke dinsdagavond van 20.00-21.30 uur.

Stichting Wees- en Oudeliedenhuis

Frank Everaarts, tel. 070-3250220

Jour der Senioren

Tijdelijk via ds. Erwin de Fouw

Werkgroep publiciteit

Coördinator: Mascha de Haan
(lutherheraut@gmail.com)
webbeheerder: Mascha en Myrthe de Haan
Leden: Anders van der Meij, Ida Baaima

Coördinatie auto- en taxivervoer

Indien u niet op uw gebruikelijke manier naar de zondagse eredienst kunt komen, neem dan contact op met Henk Baaima (tel. 070-3636610) voor vervoer per taxi. U kunt van deze mogelijkheid 12 keer per jaar gebruik maken, tegen betaling uwerzijds van de kosten van het openbaar vervoer. Schroom niet om hiervan gebruik te maken.

Diaconale hulp

Algemene informatie via college van diakenen.

Rekeningnummers

- ◆ Evangelisch-Lutherse Gemeente 's-Gravenhage
NL57RABO0373720823
- ◆ Evangelisch-Lutherse Gemeente 's-Gravenhage inz. Verhuur
NL82RABO0373720858
- ◆ Diaconie ELG 's-Gravenhage
NL91INGB0000037958
- ◆ Orgelfonds ELG 's-Gravenhage
NL29INGB0000614866
- ◆ Evangelisch-Lutherse Jeugdraad
NL35RABO0373720831
- ◆ Kampcommissie ELJR 's-Gravenhage
NL17INGB0000124553
- ◆ Penningm. Kerkkoor Maarten Luther
NL70INGB0001917129
- ◆ Stichting Cultuur en Muziek in de Lutherse Kerk
NL73INGB0006817612

Vertrouwenspersonen

De kerk zien we graag als een plek waar je veilig bent. De realiteit is dat hier mensen soms slachtoffer zijn van pesten, geweld, machtspeletjes, misbruik. En juist in de kerk is dat extra pijnlijk, omdat je het daar niet verwacht. De Protestantse Kerk Den Haag werkt daarom aan een cultuur waarin geen plaats is voor grensoverschrijdend gedrag. Dat betekent bijvoorbeeld dat elke gemeenschap binnen de Protestantse Kerk Den Haag zorgt voor een veilige omgeving, waarin mensen integer met elkaar omgaan. Er zijn twee onafhankelijke vertrouwenspersonen aangesteld, die werken onder geheimhoudingsplicht. Onafhankelijk: dat betekent dat de vertrouwenspersonen geen lid zijn van een wijkkerkenraad in Den Haag. Heb je vragen over of vermoedens van grensoverschrijdend gedrag in jouw omgeving of heb je er zelf mee te maken? Je kunt met hen praten, in alle vrijheid en vertrouwelijkheid. Indien nodig, en als jij dat wilt, brengen zij je in contact met professionele hulpverleners of helpen ze om iets wat je ondervonden hebt aan te kaarten.

De vertrouwenspersonen zijn:

- Marijke Mootz, 070-3181610
vertrouwensvrouw@pkn-den Haag.nl
- Pieter Vos, 070-3181690
vertrouwensman@pkn-den Haag.nl

Rondom de zondag

Opbrengsten van de collecten

De opbrengsten van de collecten van **22 oktober tot en met 19 november 2023** met de volgende collectedoelen waren:

	Contant	pin/bank	totaal
Collecte Noodhulp	€ 149,30	€ 15,00	€ 164,30
Vredesweek PAX	€ 287,80	€ 55,00	€ 342,80
LWF	€ 72,00	-/-	€ 72,00
KIA Werelddiaconaat	€ 123,00	€ 7,50	€ 130,50
Micro Hydro Project	€ 95,70	€ 28,00	€ 123,70
Lutherstichting	€ 77,30	€ 15,00	€ 92,30
Kerk	€ 380,05	-/-	€ 380,05
Onderhoud geb.	€ 151,10	-/-	€ 151,10

De vieringen van de kerkdiensten kunnen via de livestream worden gevolgd. En wanneer u niet in de kerk bent, kunt u uw bijdrage aan de betreffende doelen of als algemene donatie alsnog via de bank overmaken.

U kunt een collecte ondersteunen door een bijdrage over te maken aan:

- ◆ Ev. Luth. Gem. 's-Gravenhage IBAN: NL57RABO0373720823 onder vermelding van het doel: kerk en onderhoud gebouwen.
- ◆ Diaconie ELG 's-Gravenhage te Den Haag IBAN: NL91INGB0000037958, onder vermelding van het doel of gemiste collecten.

Alle gevers hartelijk dank.

Collectedoelen

Zondag 3 december – Prelude

Deze stichting zet zich in om kinderen en jongeren in het Midden-Oosten, voornamelijk in Palestina en Israël, samen te brengen door middel van creatieve activiteiten zoals spel, muziek, theater, kunst, sport en dans. Zij stellen zich tot doel om hoop, positief denken, communicatie, discussie, interactie, samenwerking en sociale ontwikkeling te bevorderen. Dit voor en ten behoeve van mensen wonend in, afkomstig uit, of emotioneel verbonden aan Palestina en/of Israël. Zij richten zich met name op kinderen en tieners, maar sluiten ouderen niet uit.

Zondag 10 december 2023 - KIA-binnenlands diaconaat

Een op de drie vluchtelingen die naar Nederland komen is jonger dan achttien jaar. Ze hebben vaak nare ervaringen achter de rug en hun bestaan in Nederland is nog jarenlang onzeker. Stichting De Vrolijkheid organiseert wekelijks meer dan honderd kunstactiviteiten in bijna dertig asielzoekerscentra. Dans, theater, muziek, nieuwe media en beeldende kunst zijn instrumenten om de veerkracht van de jonge azc-bewoners te versterken en hun talenten tot bloei te laten komen.

Zondag 17 december – Micro Hydro Project

Vanuit de provincie Papoea Nieuw-Guinea wordt door de kerk initiatieven genomen om de leefsituatie van de mensen te verbeteren. Er is grote behoefte aan schoon drinkwater en elektriciteit. Ook wordt de scholing van jongeren aan een technische school opgenomen om zo zelf de projecten uit te voeren. Freddy Sapioper heeft de leiding bij dit project. Apilena verzorgt de informatie en is de contactpersoon voor de Diaconie.

Zondag 24 december – KIA Kinderen in de knel

Veel kinderen en jongeren staan er alleen voor in het leven zonder de bescherming van volwassenen. Kerk in Actie zet zich in voor kinderen en jongeren in kwetsbare situaties, zoals voor straatkinderen en werkende kinderen. Hun rechten moeten nageleefd worden, zoals hun recht op onderwijs. KIA stimuleert ook dat kinderen en jongeren een rol krijgen in de kerk. Help mee om het leven van kinderen in de knel te verbeteren. Dit keer collecteren we voor kinderen in Bogotá. In Bogotá zet een stichting zich in voor kinderen en jongeren in een achterstandswijk vol criminaliteit. De medewerkers bieden hen een veilige plek en een toekomst. De kinderen leren samenwerken, conflicten oplossen, krijgen begeleiding om schooluitval te voorkomen en leren wat hun rechten zijn.

Maandag 25 december – Kerstcollecte Diaconie

De Diaconie geeft met Kerst extra aandacht aan mensen, die met de feestdagen wel een steuntje kunnen gebruiken. En ook de 80-plussers krijgen een kerstattentie. Deze groep wordt door vrijwilligers bezocht.

Zondag 7 januari – Aandachtscentrum Den Haag

Wie je ook bent, iedereen heeft op zijn of haar manier behoefte aan aandacht en respect. Dat is in onze hedendaagse samenleving helaas niet altijd vanzelfsprekendheid. De vrijwilligers van het Aandachtscentrum proberen hierin tegemoet te komen door bezoekers een gevoel van gemeenschap en verbondenheid te geven, waardoor zij zich minder kwetsbaar voelen in de chaos van het leven. Dit doen zij met het openstellen van een huiskamer in de stad. Deze huiskamer is een plek voor ontmoeting en stilte. Daarnaast worden activiteiten georganiseerd en is er een stilleruimte voor een kort moment van bezinning. Bij het opsteken van een kaarsje kan wie dat wil zijn gedachten of gevoelens uitspreken. Het Aandachtscentrum in het hart van Den Haag is een plek waar mensen zich 'onvoorwaardelijk' gekend en gezien weten.

Zondag 14 januari - Micro Hydro Project

Zie beschrijving 17 december.

Voorbedenboek

Op de ronde tafel naast de kaarsentafel ligt het voorbedenboek. Hierin kunt u uw gebedsintentie schrijven of de naam voor wie gebeden mag worden. Predikanten en kerkenraadslid van dienst kijken op zondag of er voorbeden gedaan kunnen worden voor hen die in dit boek staan. Maak er dus zeker gebruik van of spreek voor de dienst (mogelijk zelfs eerder in de week) de dienstdoende predikant aan met uw verzoek tot voorbeden.

Mascha de Haan, ouderling

Toelichting bij de liturgie

Op initiatief van de Commissie Liturgie & Kerkmuziek is bovenstaande brochure dit najaar tot stand gekomen.

Toen in 2018 de orde van de hoofddienst was gereviseerd, ontstond de behoefte om daarover te schrijven, om momenten en handelingen enigszins toe te lichten of uit te leggen. Deze revisie vormde de aanleiding om niet alleen de wijzigingen maar de hele liturgie op een toegankelijke manier kort toe te lichten en uit te leggen. Deze brochure is bedoeld voor de kerkganger die geïnteresseerd is in de liturgie: wat gebeurt er, en waarom? Elk onderdeel van de dienst heeft een korte toelichting. U kent vast en zeker een aantal leden uit de commissie: Sander van den Houten en Jeroen de Haan.

De brochure ligt vanaf 3 december in de kerkzaal om mee te nemen. De ouderlingen organiseren in het eerste kwartaal van 2024 een bijeenkomst om met de gespreksvragen uit de brochure aan de slag te gaan.

Mascha de Haan, ouderling

Door de week heen

Terugblik op twee weken in Wittenberg

Een kus van de Heilige Geest

Zoals velen van u weten was ik twee weken in Wittenberg in het studiecentrum van de Lutherse Wereld Federatie samen met andere lutherse predikanten uit de hele wereld. Mensen die afkomstig waren uit 20 landen en vijf continenten studeerden gezamenlijk. Het was goed om samen met hen de kernteksten van Martin Luther te lezen over de wezenlijke thema's van ons christelijk geloof. We spraken over de onderscheiding tussen Wet en Evangelie in de prediking, over de sacramenten van doop en avondmaal en nog veel meer. Naast die inhoudelijke kant was het ook leerzaam om iets te horen over de context waarin al die collega's leven en werken. De situatie waarin hun kerken bestaan en waarin zij het luthers eigene gestalte geven verschilt in veel gevallen sterk van de onze. Toch was juist het gedeelde geloof hetgeen wat ons telkens weer bond. Dat vierden we ook: in ochtend-, middag- en avondgebeden en in de verschillende kerkdiensten waarin we samen het Heilig Avondmaal hebben gevierd. De gregoriaanse en klassiek-lutherse melodieën werden afgewisseld met opgewekte en opwekkende Afrikaanse en Aziatische zang en beweging. Het begon 'stijlvast' en het werd steeds gevarieerder en gemengder. Tot ieders vreugde. 'Eenheid in verscheidenheid', noemde mijn Zimbabwaanse collega Si (afkorting voor Siphwohokule) dat. En die beleefden we eigenlijk steeds. De sfeer en de persoonlijke contacten waren goed en verdiepten zich. Het viel ook de docenten en de organiserende staf op hoe goed de groep mengde. Dit proberen we vast te houden. Want het is enorm veel waard dat wij, mensen uit de hele wereld, elkaar hebben leren kennen, van mens tot mens. We zijn voortaan diep met elkaar verbonden in gelovig en persoonlijk opzicht, al zijn we ook verschillend.

Het heeft mij ook persoonlijk gesterkt in mijn lutherse predikantschap. Ik verwacht dat ik er ook veel mee kan in mijn werk, al weet ik nog niet precies wat. Maar in elk geval heeft het lutheranisme voor mij meer kleur gekregen en is het minder eenzijdig Europees geworden. Ik ben voor al deze ervaringen heel dankbaar. Dankzij de collegialiteit van ds. Jannet van der Spek, de flexibiliteit van de kerkenraad en van u als gemeente, de voordracht door de lutherse synode en de uitnodiging van de Lutherse Wereld Federatie zelf was het mogelijk mij twee weken lang onder te dompelen in deze vrijrijke ervaring. Vroom uitgedrukt, zeg ik het zo: deze weken zijn voor mij een Pinksterervaring geweest, een kus van de Heilige Geest!

Context

De situatie waarin wij het geloof belijden en gestalte geven aan het kerkelijk leven maakt nogal uit. In mijn avondpresentatie en in die van andere Westerse predikanten lag de nadruk op de gevolgen van de secularisatie en snelle krimp van de kerk. Onze vraag was vooral: hoe maak je de relevantie van het geloof duidelijk aan mensen die er niet (meer) op zitten te wachten, zelfs al zijn ze lid van de kerk? In die van Afrikaanse en Aziatische collega's kwam juist het beeld naar voren van een (lutherse) kerk die van enorme betekenis is voor

het leven van mensen en waarin het christelijk geloof een tegenkracht biedt tegen allerlei bedreigende factoren van buitenaf. Zo is er in veel landen nauwelijks sprake van geloofsvrijheid, noch van vrijheid van meningsuiting, mag een kerk zich niet missionair uiten en is er soms sprake van regelrechte vervolging of geweld tegen christenen. Of worden christenen een gewapend conflict ingetrokken, zoals in de deelstaat Manipur, in het Noordoosten van India. Daar leven de Meitei-gemeenschap in het laagland en de Kuki-Zo-gemeenschap in het bergland met elkaar in diepe onmin. De Meitei's zijn hindoes en de Kuki-Zo's christenen, waaronder ook lutheranen. Een strijd om land en identiteit - wie is nu écht Indiaas? - wordt gevoerd langs etnische en religieuze lijnen. Omdat de christenen veruit in de minderheid zijn, raakt het conflict hen het diepst en vindt er veel geweld plaats door fanatieke hindoes tegen christenen. De Indiase overheid, aangevoerd door premier Modi, kan en wil er weinig tegenin brengen. Zij beschouwt India als een hindoeïstisch land en gooit in de regio eerder olie op het vuur dan dat zij probeert gesprekken op gang te brengen die de strijdende partijen zouden kunnen bewegen de wapens neer te leggen en zich te verzoenen. Daarom glijdt deze uithoek van India steeds verder af naar een burgeroorlog. Het geweld bedreigt ook direct het kerkelijk leven. Mijn collega Sawn verzuchtte gisteren via Whatsapp: "Het is zo triest dat we dit jaar geen Kerstmisviering kunnen organiseren in de kerk". Hij bedoelde dat het niet veilig genoeg is in de kerk en dat mensen niet zonder gevaar voor eigen leven naar de kerk kunnen reizen. Dat is verschrikkelijk voor hen: juist in deze droefenis hebben ze het zó nodig het geloof te vieren!

In ons land zijn we vrij ons geloof te belijden en naar de kerk te gaan wanneer we willen. Een groot goed. Maar vrijheid is bij veel Nederlandse christenen, ook bij lutheranen, tot vrijblijvendheid geworden. Terwijl de lutherse vrijheid toch juist bedoeld is als een vrijheid tót geloof en niet als een losraken van het geloof. Laten we Kerst dit jaar samen vol vreugde vieren in onze prachtige kerk, in alle veiligheid en zonder dat iemand ons verhindert te komen. De deuren zullen openstaan zonder dat we bang hoeven te zijn, we zullen het kerstevangelie horen en samen bidden en zingen. En als we bidden, bidden we ook voor de predikanten Sawn in Manipur, voor Elisha in Nigeria en voor James in Myanmar. Of u nu elke week komt of al lang niet meer bent geweest: graag tot ziens in onze kerk!

ds. Erwin de Fouw

De seniorenkring in december

In december komen we bij elkaar op dinsdag 5 en dinsdag 19 december. Op 5 december wordt het een gezellige sinterklaasmiddag. U bent van harte welkom om 13.15 uur aan de Lutherse Burgwal 7.

Op dinsdag 19 december houden wij weer onze jaarlijkse kerstviering, van 10.30 tot 14.45 uur. We starten met een gezellig samenzijn, waarbij ontmoeting centraal staat. En dat gebeurt natuurlijk onder het genot van koffie of thee met iets lekkers. We lunchen met elkaar in de kerkzaal en na de lunch volgt nog een fijne kerstviering, waarbij ds. Erwin de Fouw onze voorganger is. Roelfien Folkersma begeleidt ons op de piano en zingt voor ons. In verband met de lunch is het nodig dat u zich van te voren aanmeldt voor deze dag.

Graag voor donderdag 14 december aanmelden bij Jowien de Klerk (tel. 070-3559858/ jo.klerk@planet.nl) of bij Joke Momberg (tel. 06-22750242/fredenjokemomberg@hetnet.nl). Indien u moeite heeft om zelfstandig naar het kerkgebouw te komen, kan Jowien taxivervoer voor u regelen. S.v.p. bij uw aanmelding aangeven of u gebruik wilt maken van ons taxivervoer. Wij wensen u hierbij een fijne decembermaand en een goed begin van 2024.

*Met vriendelijk groeten,
namens alle vrijwilligers,
Els Pellen
tel. 06-50434300*

Het gebed moet doorgaan!

Iedere dinsdag, 17.30 uur

Op dinsdag gaan om 16.00 uur de deuren van de kerk aan de Lutherse Burgwal open. Binnen zijn gastvrouwen en gastheren aanwezig, onder wie één van de voorgangers. Er is koffie en thee en gelegenheid om met de andere aanwezigen en vrijwilligers te spreken. In de stiltehoek kunt u een kaars aansteken en/of een gebedsintentie schrijven in het voorbedenboek. Uw gebedsintentie wordt opgenomen in de voorbeden tijdens het moment van stilte, bezinning en gebed. Om 17.30 uur vindt dit moment plaats. Er wordt een Bijbeltekst gelezen, gevolgd door stilte en voorbeden. En er wordt gezongen.

Vlag bij de Russische ambassade

Er hangt een Oekraïense vlag en mensen zijn uitgenodigd om een uur in te tekenen en bij de vlag te gaan staan:

<https://haagsvredesinitiatief2017.nl/vredesactiviteiten/demonstratie-gaat-door/>

Coventrygebed

Eerste vrijdag van de maand om 13.15 uur op het 'Vredesplein' St. Jacobuskerk, Parkstraat 64A.

Leren van Luther: met Luther vieren

Gelet op ons huidige beleidsplan waarin we beschrijven dat we doen wat we kunnen en uitbesteden wat al elders is bedacht, past de cursus Leren van Luther hier helemaal in. Wat een fijn idee om samen met lutheranen uit heel Nederland te kunnen leren!

In de voorgaande edities van de Luther Heraut is de inhoud van de cursus Leren van Luther uitgebreid aan de orde gekomen. Er is zeker nog plaats voor u om deel te nemen. De avonden beginnen om 19.30 uur en we sluiten om 21.00 uur af. 14 december 2023; 11 januari 2024; 1 februari 2024; 15 februari 2024. Aanmelden en info: lutherheraut@gmail.com.

l'Annee liturgique van Chris de Graaf

Met gepaste trots wil ik u graag op de hoogte stellen van het eerste exemplaar van l'Annee liturgique van Chris de Graaf. Het zijn parafrases voor orgel op de lutherse zondagsliederen. Het eerste exemplaar is opgedragen aan Jac Horde, vriend en collega van ons. U wel bekend van de motetten die wij vaak als cantorij zingen en zo treffend gedeeltes van de Evangelie-lesingen verwoorden. Jac is inmiddels verhuisd naar Italië en van de zomer hebben wij een aantal dagen in Rapallo gelogeerd en heeft Chris zijn eerste deel aan hem gegeven. Zowel Jac als ook Hans Jansen (in het nummer van de Musica Sacra) zijn zeer lovend en dat is toch altijd leuk om te horen. "Deze overwegend meditatieve orgeljuweeltjes van twee à drie minuten kunnen op diverse momenten in de eredienst van de betreffende zondag worden ingezet" aldus Jac. Hans schrijft, "de Franse titel verraadt al enigszins het idioom waarin Chris componeert en ook bij de registratieaanwijzingen blijkt dat de componist onmiskenbaar een Frans-Romantische klankkleur voor ogen had. Het is bijzonder dat hij de (veelal) Duitse koralen organisch weet te vermengen met het Franse klankidioom."

Deze bundel is voor de Kersttijd (Advent tot en met de laatste zondag van Epifanië). Hierna zal nog een aantal bundels volgen voor de rest van het jaar. Daar is hij nu druk mee bezig. Met de komst van het liedboek van 2013 is er, helaas, een aantal zondagsliederen verdwenen. Hier zijn en worden dus plaatsvervangende liederen voor gecomponeerd.

Dat gaat allemaal naast zijn 'gewone' werk. Dan denk ik vaak: 'was hij maar het vak in gegaan en zo de volle tijd had kunnen besteden aan de muziek'. Want muziek is toch een prachtig fenomeen om alles wat niet gezegd kan worden in klank te vertalen. Hoe mooi en ontroerend kan dat zijn.

Chris weet zelf niet dat ik dit schrijf, maar ik vind het toch het vermelden waard om dit met u te delen en van harte aan te bevelen!!

Wellicht leuk als sinterklaas- of kerstcadeautje voor een bevriende organist! Informatie en/of bestellen (€ 18,50) kan op het emailadres: graafchristiaan@gmail.com

*Een hartelijke groet aan u allen!
Monique Schendelaar*

ZWAARTEPUNTLOOS

28.12
Lutherse kerk Den Haag
Lutherse Burgwal 9

een pop-up
tentoonstelling
van kunstenaars
die een nieuw
leven beginnen
in Nederland

t/m 03.01

Zwaartepuntloos

Aan het einde van het kalenderjaar en doorlopend naar het nieuwe jaar organiseren we - met Danil Melnikov als kunstmanager - een tentoonstelling met werken van mensen die een oud leven beëindigen en een nieuw beginnen. Uitgenodigd zijn alle asielzoekers of erkende vluchtelingen die tussen 2021 en 2023 een beslissing hebben ontvangen of een aanvraag hebben ingediend. Hun werken tonen een moment van overgangstijd, van gewichtsloosheid, niet weten waar je kunt of mag zijn.

We hebben nog veel helpende handen nodig, in ieder geval tijdens de openingsuren van de tentoonstelling. Wie kan en wil aanwezig zijn tussen 12.00-16.00 uur op een van deze dagen? Aanmelden kan bij Henk Baaima, koster. kosterij@luthersdenhaag.nl

Op deze plek vindt u het overzicht van activiteiten voor de komende maand.

Wilt u op de hoogte blijven van nog meer activiteiten, abonneert u zich op de mail via Tekenen van Leven (aanmelden via lutherheraut@gmail.com)

In de stad en verder...

Inspiratie en Ontmoeting

Op dinsdagmiddag 12 december laten we ons tussen 16.00-17.30 uur inspireren door een televisieprogramma, bijvoorbeeld de Verwondering of de Geknipte Gast. Naar aanleiding van deze dialoog hebben wij aan de ontmoetingstafel ons eigen gesprek. Ook is er toepasselijke muziek en soms een begeleide meditatie. Welkom! Uw gastheer Frederik Ekkelboom.

Lukaskerk, Om en Bij 2

Zaterdagochtend 2 december:

vele handen maken licht werk:
wie helpt er mee met het opzetten
en versieren van de kerstboom in
de kerk!

Dinsdag 5 december

Seniorenkring Sint, 13.15 uur (pag. 8)
Vredesgebed, 16.00 uur (pag. 8)
Cantorijrepetitie, 20.00 uur

Dinsdag 12 december

Vredesgebed, 16.00 uur (pag. 8)
Cantorijrepetitie, 20.00 uur

Donderdag 14 december

Leren van Luther, 19.30 uur (pag. 8)

Zaterdag 16 december

Festival of Lessons&Carols,
15.30 uur (pag. 10)

Dinsdag 19 december

Seniorenkring Kerst, 10.30 uur (pag. 8)
Vredesgebed, 16.00 uur (pag. 8)
Cantorijrepetitie, 20.00 uur

*Predikanten en kerkenraad
van de Evangelisch-Lutherse gemeente Den Haag wensen u
een verwachtingsvolle adventstijd,
een hoopvol kerstfeest en
een sprankelend 2024!*

Festival

Lessons and Carols

Gezongen door het
Kampen Boys Choir

16
/ **12**

Lutherse Kerk, Den Haag

Zaterdag
16 december

15.30 uur
(Kerk open om 15.00 uur)

Tickets
kampenboyschoir.nl
en aan de kerk

Dirigent: Rintje te Wies

Organist: Sander van den Houten

YOUNG - INFO

INFORMATIEBLAD VOOR DE JEUGD

OFFICIËEL ORGAAN VAN DE "JEUGDRAAD DER EV. LUTH. GEM."

52e jaargang
no. 12
Dec. 2023

Jeugdoudersling:
Mascha de Haan
Johan Huizingastraat 17
2552 MB Den Haag
06-14853009
Kruisbesmascha@gmail.com

Penningmeester:
Frank Everaarts
Georges Bizetstraat 81
2551 ZD Den Haag
070-3250220
zipje.zopje@gmail.com

coördinatie Kampwerk:
Sander Dekker
Zaagbekhof 13
2623 MK Delft
0620191413 sander-dekker@live.nl
NL17INGB0000124553

Jeugdcentrum:
Boekhorststraat 8
2512 CR Den Haag
070-3636610
NL35RAB00373720831

Dag kinderen van de kinderkerk!

Kunnen jullie al een beetje klokkijken? Als je dat kunt, hoef je niet te vragen hoe laat het is en zorg je er voor dat je niet te laat komt op school bijvoorbeeld. Soms duurt de tijd voor jullie te lang als je uitkijkt naar je verjaardag. Nu is het december, de maand van wachten op het feest van kerstmis. De adventstijd noemen we dat. Vier zondagen lang steken we steeds een adventskaars aan. Vanaf 3 december staat voorin de kerk een grote klok. We kijken naar wat komen gaat en vragen ons met de grote mensen in de kerk af: weet jij hoe laat het is? Met de verhalen uit de bijbel horen wij van mensen hoe zij ook uitkijken naar het feest dat komen gaat. Want God komt naar de mensen toe. Zo horen wij op 3 december over de deurwachter, die op de uitkijk staat. Zondag 10 december vertelt Johannes de Doper aan de mensen dat zij plaats moeten maken, want de Zoon van God, Jezus, komt.

Op 17 december legt Jesaja, een profeet van vroeger, uit dat er een nieuwe tijd zal komen, waar geen oorlog is en verdriet.

Dan op 24 december luisteren we naar de engel Gabriël die Maria bezoekt en zegt dat God haar heeft uitgekozen: jij wordt de moeder van Jezus, Gods zoon. De vierde adventskaars steken we aan:
*De tijd is gekomen
Gods toekomst begint
Want hier wil God wonen
Hij komt als een kind.*

ZONDAG
24 DECEMBER
2023
16.00 UUR
LUTHERSE KERK,
LUTHERSE BURG WAL 7-9,
DEN HAAG

Welkom!

kerstviering voor kinderen van 2 tot 11 jaar Musical de kleine klok

Wat kijken we uit naar de komst van Jezus! De hele adventsperiode hebben we geoefend voor de musical en nu mogen we deze laten zien en horen!

Meespelen?

Kinderen die mee willen spelen, oefenen op de zondagochtenden na de dienst (en een doorloop op 24 december, 14.30 uur). Er zijn altijd nog herders en engelen nodig. Zij repeteren alleen op 24 december, 14.30 uur. Aanmelden via cornelien_luirink@kpnmail.nl

Kijken en vieren

Ieder die wil komen kijken en meevieren is welkom vanaf 15.40 uur. Aanvang kerstviering 16.00 uur.

Deze viering is voorbereid door de Evangelisch-Lutherse gemeente en de Lukaskerk te Den Haag

Jullie moeten ook weten dat er een Kerstmusical komt op 24 december als wij kinderkerstfeest vieren. De musical gaat over een herberg in Betlehem: 'De kleine Klok'. We hopen dat jullie meedoen aan deze musical. Je leest er alles over op de afbeelding hiernaast.

Op de laatste zondag 31 december is er kinderkerk in de Lukaskerk (de lutherse kerk is dan niet open) en horen we hoe Simeon en Hanna, twee oude mensen, blij zijn de kleine Jezus te zien in de tempel.

We kijken naar jullie uit. Tot zondag!

Groeten van Jolien, Sabine, Sara
en de predikanten Erwin en Jannet

Erediensten:

We vieren onze diensten in de kerk en online. U kunt de diensten iedere zondag vanaf 10.15 uur bekijken via YouTube: Teken van Leven Luthers Den Haag of Kerkomroep (Lukaskerk).

Erediensten Evangelisch-Lutherse kerk Lutherse Burgwal 7-9 Den Haag <i>Er is crèche (na aanmelden) en kinderkerk voor kinderen van de basisschool</i>	Liturgische kleur	Collecten (pag. 5/6)
Zondag 3 december Eerste advent Ds. Wilna Steenbergen	Paars	Prelude Kerk
Zondag 10 december Tweede advent Ds. Erwin de Fouw Viering Heilig Avondmaal en zegen over 50-jarig huwelijk Hans en Maria Eggel	Paars	KIA binnenlands diaconaat Onderhoud gebouwen
Zondag 17 december Derde advent Ds. Jannet van der Spek	Paars	Micro Hydro Project Kerk
Zondag 24 december Vierde advent Ds. Erwin de Fouw - metten Kinderkerstfeest - 16.00 uur (pag. 11) Kerstavond - 19.30 uur Ds. Erwin de Fouw	Paars Wit	Kinderkerk Onderhoud gebouwen KIA-kinderen in de knel Kerk
Maandag 25 december Kerstmorgen Ds. Jannet van der Spek m.m.v. Cantorij o.l.v. Monique Schendelaar-de Graaf	Wit	Kerstcollecte Diaconie Onderhoud gebouwen
Zondag 31 december kringviering Dienst in de Lukaskerk, Om en bij 2		
Zondag 7 januari Eerste zondag na Epifaniën Ds. Erwin de Fouw Aansluitend nieuwjaarswensen	Wit	Aandachtscentrum Kerk
Zondag 14 januari Tweede zondag na Epifaniën Ds. Jannet van der Spek Viering Heilig Avondmaal	Wit	Micro Hydro Project Onderhoud gebouwen

Wilt u actuele informatie vanuit onze gemeente lezen?

- ⇒ **WEBSITE** Kijk op www.luthersdenhaag.nl
- ⇒ **LAATSTE NIEUWS** Abonneer u op de emailservice voor extra aankondigingen. U kunt zich aanmelden door een emailbericht te sturen naar lutherheraut@gmail.com
- ⇒ **FACEBOOK** Ga naar luthersdenhaag. Geen lid van Facebook? Geen nood: u kunt de pagina bekijken op internetpagina www.facebook.com/elgdenhaag
- ⇒ **LUTHER HERAUT** Lees het maandblad Luther Heraut. U kunt het per post ontvangen voor €25 per jaar, en gratis via de email. Via lutherheraut@gmail.com kunt u uw voorkeur aangeven. Voor onze gasten liggen er exemplaren op de leestafel bij de uitgang.

Colofon

Administratie: Kosterij, Lutherse Burgwal 7, 2512 CB, Den Haag, 070-3636610
 Website: www.luthersdenhaag.nl
 Abonnement: kosteloos bij digitale verzending, per post € 25,-/jaar
 Redactie en opmaak: Mascha de Haan
 Eindredactie: Nicolette Faber-Wittenberg